

Володимир Євтух
Київ, Україна

ІММІГРАНТИ В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті досліджено такий комплекс питань: етнонаціональна структура українського суспільства, «помітні меншини» в українському контексті, поселенська структура «помітних меншин», деякі соціально-демографічні характеристики «помітних меншин», проблеми, пов'язані з «помітними іммігрантами» в Україні, можливості подолання проблем.

Етнонаціональна структура українського суспільства

Згідно з даними першого перепису населення незалежної України (2001 р.) та досліджень вітчизняних науковців, етнонаціональна структура українського суспільства відтворюється таким чином: український етнос (українська етнонація); етнічні спільноти – серед них – люди з невизначеним статусом (корінні народи / етнічні меншини) та національні меншини; представники різних етнічних груп. У цьому контексті варто відзначити наступні моменти: український етнос є найчисленнішою етнічною спільнотою України (понад 37,5 млн); національні меншини: росіяни (понад 8,3 млн.)¹, білоруси (понад 270 тис.); молдавани (понад 250 тисяч); болгари (понад 200 тис.); угорці (понад 150 тис.); румуни (більше 150 тис.); поляки (понад 140 тис.); євреї (понад 100 тис.); вірмени (близько 100 тис.); греки (понад 90 тис.), татари (понад 70 тис.); рома (близько 50 тис.); азербайджанці (близько 45 тисяч), грузини (близько 35 тисяч); німці (понад 30 тис.); литовці (понад 7 тис.); словаки (більше 6 тис.); чехи (близько 6 тис.); естонці (більше 2,8 тис.); етнічні спільноти з невизначеним статусом: гагаузи (близько 30 тис.), караїми (близько 1200),

кримські татари (понад 250 тис.), кримчаки (близько 400); іммігранти з азіатських та арабських країн.

Всі ці спільноти можна розглядати як об'єкти, які, за словами Г. Лейбніца, мають свою конфігурацію у контексті географічної взаємодії, організовані у певному порядку. Їх конфігурація та порядок розташування визначаються їхнім числом та характеристиками розподілу на території України. Сучасні дані дають підстави розрізняти кілька груп регіонів в контексті розселення різних етнічних груп. Говорячи про структуру поселення українського населення та певною мірою її сучасну динаміку у регіональному вимірі, ми згадуємо кілька маркерів: 1) існування автохтонного та аллохтонного населення (їх нащадків). Перші – це ті, хто постійно проживає на території сучасної України, насправді слов'янські племена, які склали основу для формування українського, російського та білоруського народів. Друга група – це ті, хто у різні часи прибули на територію України (євреї, поляки, вірмени тощо) та ті, хто через зміни державних кордонів опинився на території сучасної України. Вони зазвичай живуть розсіяно; компактні селища етнічних спільнот формувалися лише у кількох регіонах: угорці на Закарпатті, румуни у Чернівецькій області, росіяни у східній частині країни і в Криму, кримські татари в Криму, гагаузи, болгари в Одеській області, поляки у Львові та Житомирській області.

Що стосується «нових етнічностей», які представлені сучасними іммігрантами з різних країн світу і які є об'єктом нашого дослідження, то вони у жодному регіоні України не становлять відчутну частку у складі населення, проте з часом їх вплив на етнонаціональну ситуацію стає все більш відчутним.

Для розуміння значення цього компоненту у контексті тенденцій етнічнонаціонального, соціального, культурного та політичного розвитку України важливо враховувати три аспекти: 1) зв'язок з суто кількісним та часовим виміром – короткочасне перебування носіїв цих етнічностей на території України, переважно, іммігрантів з азійських та африканських країн; 2) якісні параметри явища (іммігранти як соціальна спільнота) – культурні елементи, традиції, звичаї, здатність сприйняття «інакшості» та функціонування в умовах іншоетнічного середовища, особливості поведінкових моделей. Перший і другий аспекти визначають актуальність дослідження, насамперед, для українського контексту, всього комплексу проблем, пов'язаних з носіями «нових етнічностей» іммігрантського походження; 3) з пулу «нових етнічних груп» мають бути виключені іммігранти із територій колишнього Радянського Союзу. Мотивацією цього кроку є той факт, що в Україні існували традиційні спільноти з Азербайджану, Вірменії, Туркменістану, Узбекистану

(міграція продовжується і сьогодні), і їх етнічний статус відрізняється від статусу нових іммігрантських спільнот, і, що найголовніше, вони мають багаторічний досвід взаємодії з представниками титульної етнічної спільноти (українців) та представниками інших громад, які стали стабільними складовими етнічної структури населення України.

Таким чином, історія перебування іммігрантів з азіатських та арабських країн на території України недостатньо тривала, і сьогодні вони складають невелику частку її населення: трохи більше трьох десятків років – більш-менш інтенсивно вони почали іммігрувати до України після отримання нею державної незалежності. Щоправда, певна частина громадян країн Азії та Африки тимчасово перебувала на території України і до 1991 року, вони навчалися у вищих навчальних закладах. Усі категорії іммігрантів, про які йдеться у нашому аналізові, за нашими оцінками, їх кількість сягає 300 тисяч (менше одного відсотка населення України).

Найбільш інтенсивними джерелами поповнення іммігрантського пулу населення України є такі країни: Афганістан, Бангладеш, В'єтнам, Йорданія, Індія, Ірак, Іран, Китай, Курдистан, Нігерія, Пакистан, Палестина, Сирія, Туреччина, Шрі-Ланка – загалом близько сорока країн. Якщо взяти до уваги тільки кількісні параметри азіатської та арабської імміграції, то може створитися враження, що вона не є суттєвим чинником соціального розвитку України. Однак це значення де термінується не лише кількісними параметрами, але й іншими моментами, передусім інтенсифікацією світових міграційних процесів загалом та активним залученням України до них. Це означає, що у майбутньому іммігрантські спільноти можуть мати більш відчутний вплив на співвідношення різних компонентів населення, зокрема на зміну балансу етнічного складу населення на регіональному та, особливо, на місцевому рівні, а також на процеси їх соціальної та етнокультурної інтеграції в українське суспільство або, принаймні, адаптація до нових умов їх перебування та їх взаємодію з представниками традиційних етнічних спільнот України.

«Помітні меншини» в українському контексті

У нашому аналізі ми будемо використовувати термін «видимі меншини», оскільки, на мій погляд, це є актуальним і адекватним ситуації, яку ми обговорюємо. Це допоможе визначити об'єкт за своїми відмінними рисами від інших іммігрантів. Нагадаємо, що цей термін використовується давно в теорії, а також в практиці етнонаціонального розвитку Канади, зокрема в переписах. Відповідно до Закону про забезпечення зайнятості 1995 року «помітними

меншинами» є «особи, які не є корінними людьми, які не є кавказької раси, які не є білими» [Lawon Equity Employment, 1995].

Серед меншин, згаданих у цьому Законі, і меншини, які класифікуються канадським урядом за такою категорією, майже всі меншини представлені в Україні, за винятком філіппінців, японців, корейців (останні два є зафіксованими в українських переписах, але вони не є новими етнічними групами (найновішими іммігрантами); це невеликі за чисельністю нащадки, які з'явилися в Україні в попередні історичні періоди. У цьому контексті завважимо, що немає точних (адекватних) даних стосовно кількості представників «помітних меншин» на території України. На наш погляд, це пов'язано з наступними причинами: порівняно їх коротке існування на території України, не розробленість методів їх визначення, різноманітність їх етнічного складу, диверсифікація мети їх перебування в Україні. Проте дані, накопичені українськими та зарубіжними дослідниками проблеми іммігрантів в українському соціальному та етнокультурному просторі відкривають можливості для обговорення тенденцій у динаміці імміграції до України «помітних меншин». Джерелами таких даних є: Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет статистики України, Управління Омбудсмена України, Міжнародна організація міграції (МОМ), Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ), громадські організації, котрі займаються питаннями проблеми прав людини (іммігрантів) в Україні.

Ще одне питання, яке слід згадати у контексті аналізу ситуації з «помітними меншинами»: міграція соціально-економічної (трудова) ресурсів є найбільш помітною серед усіх видів міграцій. Масштабне внутрішнє та зовнішнє заміщення людських ресурсів було притаманне Україні протягом усіх історичних періодів. Наприклад, збільшення міграції населення України за січень-липень 2010 р. У порівнянні з цим періодом 2009 р. Становило 0,3-0,4 на 1000. Іммігранти з країн СНД склали частину у січні-липні 2010 р. 77,8%, з інших країн – 22,2% [Електронний ресурс]. Серед іммігрантів, які прибули в Україну протягом перших років нинішнього століття, переважна більшість склали іммігранти з країн Азії та Африки [Артеменко, 2008, с. 41]. Загальний азіатський та африканський імміграційний пул складається з таких категорій: легальні іммігранти, нелегальні іммігранти, шукачі притулку, біженці (китайці, індійці, пакистанці, в'єтнамці, бангладешці, афганці, турки, нігерійці, іммігранти з Йорданії, Шрі-Ланки, Сирії, Іраку тощо) [Непочуті голоси, 2008, с. 14]. Аналізуючи потоки іммігрантів в Україну, ми можемо сказати, що

останнім часом зросла кількість китайців, турок, іранців та іммігрантів з Сирії [Казміркевич, 2011, с. 26]. Слід зазначити, що сьогодні чітко окреслюється тенденція скорочення нелегальних іммігрантів. Але серед категорій, що стосуються режиму перетину української кордону (законне / нелегальне), кількість нелегальних іммігрантів з Азії та Африки в 2012 році зросла на 10% - це, передусім, прибульці з Афганістану, Еритреї, Сомалі [В Україні].

Поселенська структура «помітних меншин»

Для розуміння значення нового компоненту у соціальному, культурно-освітньому розвитку країни важливо знати про характер його розміщення на території України, передусім у регіонах. За даними П. Казміркевича [2011, с. 24], «з початку 2007 року майже дві третини іноземців, які приїжджають в Україну, зосереджені в дев'яти регіонах, серед них п'ята частина розташована у чотирьох регіонах Чорноморського узбережжя, а саме: в Одеській області, Автономна Республіка Крим, Севастополь та Миколаївська область. Інші регіони зі значним припливом мігрантів – це столиця Київ та найбільші промислові міста Центру та Сходу (Донецька, Харківська та Дніпропетровська області)». Така ситуація визначається кількома факторами: 1) зазначені регіони, за оцінкою українських економістів, є регіонами, які в сучасних соціально-економічних умовах розвиваються більш динамічно, ніж інші [Крупка, Дорош, 2009]; 2) у цих регіонах існують соціальні мережі іммігрантів (іноді створюються етнічні підприємства), що дає надію на сподівання допомоги іммігрантів з тієї ж країни для більш-менш прийняттого врегулювання та забезпечення безпеки праці; 3) населення цих регіонів вже має певний досвід взаємодії з іммігрантами, у тому числі з азіатських та африканських країн, оскільки вони жили тут з радянських часів, коли вони навчалися в університетах країни.

Ці цифри в порівнянні з європейським контекстом можуть не здаватися вражаючими. Однак, якщо взяти до уваги такі, принаймні, два пункти (посилення в період етнополітичного відродження існуючих в Україні етнічних спільнот; збільшення нетрадиційних для українців іммігрантів, відмінних від української етнічної традиції), то стане зрозумілим, що міграція викликає етнополітичні проблеми, передусім у регіонах, як з точки зору змін на місцевому ринку праці (малий та середній бізнес), так і у міжетнічній взаємодії.

Зміст цієї динаміки чітко проявляється при розгляді наступних двох факторів: характеру переселення тих, хто приїжджає до України, та соціально-професійної й освітньої ситуації у їхньому середовищі. Прикладами є конкретні

категорії мігрантів - біженці, нелегальні іммігранти, примусові іммігранти. Зауважте, що вони прибувають з більш ніж сорока країн Азії, Африки та Європи. Найбільша кількість біженців поселилися в Києві, де є провідні українські університети і де раніше вивчалася значна частина нинішніх біженців. Крім того, в столиці легше знаходити житло, отримати роботу, тут є більш широкий доступ до культурних та соціальних благ. Значна частина біженців мешкає у Львові, Києві, Харківській області, близько 6% у кожному [Етносоціологія, 2010, с. 315].

Аналіз міграційних потоків в Україні показав деякі тенденції їх зв'язку з динамікою регіональних етнополітичних контекстів: а) розподіл потоків мігрантів відбувалося відповідно до рівня соціально-економічного розвитку регіонів; б) у регіонах формувалися чи зміцнювалися етнічні ознаки, які до того не були типовими для України; в) не спостерігається (принаймні, немає конкретних даних, які б це підтвердили), бажання у іммігрантів інтенсивно взаємодіяти з представниками інших етнічних спільнот; г) таке ставлення новачків до взаємодії збільшує фрагментацію регіональних ідентичностей; д) у своєму оточенні найбільш очевидною була остання тенденція (вона відрізнялася протягом тривалого часу у поліетнічних країнах європейського простору) - формування «підприємництва (консолідації та просування) власної етнічної ідентичності» [Hansen, 2009].

Деякі соціально-демографічні характеристики «помітних меншин»

Українські дослідники виділили три основні групи іммігрантів, які представляють «видимих меншин»: студентів, найманих працівників та бізнесменів. Характерною рисою всіх з них є те, що вони перебувають у їх переважній більшості на території тимчасово [Малиновська, 2012, стор. 27]. Вони, зазвичай, пов'язують свою долю з тим, щоб повернутися на батьківщину або шукати шляхи проникнення в країни Західної Європи. До речі, ця тенденція є стійкою в іммігрантському середовищі. Дослідження, проведене в 1990-х роках вченими Київського національного університету імені Тараса Шевченка на замовлення Міжнародної організації міграції (Женева), показало, що переважна більшість мігрантів, насамперед, з країн Азії та Африки, прагнула перебраться до західних країн, розглядаючи Україну як транзитну країну [Євтух, 1994]. За даними українських етносоціологів, категорія біженців (їхня частка в усьому пулі іммігрантів з країн, які є предметом нашого аналізу, досить вагома) характеризується таким чином: вік - 71% працездатних, 25%

дітей до 16 років та близько 3% людей похилого віку; освіта – 40% осіб з вищою освітою, а 36% – з неповною вищою освітою; професійний склад – значний відсоток з них – інженери, вчителі, економісти, лікарі [Етносоціологія, 2010, с. 314]. Більше інформації про рівень освіти іммігрантів, представників «видимих меншин» можна отримати, аналізуючи соціологічне дослідження, проведене в рамках проекту «Почути голоси тих, хто не має права голосу: огляд етнічних груп (нетрадиційних) меншин в Україні з метою вивчення їх потреб ». Вони, до речі, підтверджують попередні висновки про високий рівень освіти серед членів «видимих меншин»: у Києві – 42%, у Харкові – 57%, в Одесі – 54% [Непочуті голоси, 2008 р. 47]. Вчені відзначають, що рівень освіти біженців є відносно високим. Так, наприклад, серед іноземців, які подали заявку на отримання статусу біженця в Києві, середня та неповна вища освіта становила 36%, вища освіта – 40%. Серед чоловіків люди з вищою освітою становили понад 50%, 1,6% поданих заяв були заявками від людей, які мають вчений ступінь. Дійсно високий рівень освіти відповідав їх професійній підготовці. Серед них 13,6% інженерів, 9,2% вчителів, 6,9% економістів, 6,9% лікарів [Етносоціологія, 2010, с. 314]. Однак, хоча значна частина біженців є високоосвіченими, їхня зайнятість в основному тим чи тим чином пов'язана з торгівлею на ринках [Етносоціологія, 2010, с. 314-315], що підтверджує тенденцію концентрації іммігрантів у середньому та малому бізнесі.

Для подальшого дослідження цієї проблеми ми пропонуємо скористатися технологією, розробленою професором Роджером Джоуелем (Центр порівняльних соціальних досліджень, Великобританія) та успішно застосованою українськими соціологами, які беруть участь у міжнародному порівняльному проекті «Європейські соціальні дослідження». Для цього ми вибираємо чотири запитання анкети: 1) як ви вважаєте, те, що люди з інших країн переїжджають жити до України, це в цілому добре чи погано впливає на економіку країни?; 2) як ви вважаєте, із припливом людей з інших країн Україна стає гіршим або кращим місцем для життя?; 3) як ви вважаєте, приплив людей з інших країн руйнує чи збагачує культурне життя України?; 4) якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям, які за національністю або расовою приналежністю відрізняються від більшості населення країни? Відповіді респондентів дають можливість зрозуміти: а) соціально-економічні фактори сприйняття іншого соціокультурного середовища (перше і друге питання); б) роль соціокультурних контекстів у формуванні сприйняття чужості (третє питання); в) значення етнічних та расових факторів, які формують ставлення до інших етнічностей (третє питання). У першому випадку ми маємо такі результати: (шкала 0-10, де 0

погано для економіки, 10 - корисно для економіки): перше питання, 2005 р. - 4,81; 2007. 4,42; 2009. - 4,43; 2011. - 4,43; друге питання, 2005. - 4,85; 2007. 4,23; 2009. - 4,14; 2011. - 4,27. Другий блок характеризується такими показниками: (0 - руйнує культурне життя, 10 - збагачує культурне життя): 2005 р. - 4,90; 2007 р. - 4,55; 2009 р. - 4,60; 2011. - 4,47 [Головаха, Горбачик, 2012, с. 106-107].

Що стосується третього блоку, то ми мусимо подивитись на більш детальну градацію відповідей: 1) дозволити багатьом людям приїхати і жити тут (в%): 2005 - 51,8, 2007 - 51,7, 2009 - 41,7, 2011. - 46,3; 2) дозволити тільки деяким: 2005 - 25,3, 2007 р. - 21,4, 2009 р. - 26,5, 2011. - 28,0; 3) дозволити лише небагатьом: 2005 р. - 11,2, 2007 р. - 13,4, 2009 р. - 17,1, 2011. - 12,0; 4) не дозволяти ніхто: 2005. - 5,2, 2007. - 7,2, 2009. - 6,4, 2011. - 6,6; 5) не знаю: 2005. - 6,4, 2007. - 6,2, 2009. - 8,2, 2011. - 6,6 [Головаха, Горбачик, 2012, с. 110]. На підставі вищевказаних даних можна зробити висновок, що населення України переважною більшістю толерантно становиться до переселення в країну представників інших рас і народів.

Моніторинг стану та динаміки змін українського суспільства у різних сферах життя, який проводиться Інститутом соціології Національної академії наук України з 1992 року, дає можливість визначити платформу для діагностики проблем у взаємодії з представниками традиційних етнічних спільнот України та членів «видимих меншин», що є важливим у визначенні різного роду проблем іммігрантів, з якими вони стикаються в українському суспільстві, зокрема і у галузі освіти. Динаміка вимірювання ставлення жителів України до носіїв нових етнічних груп («видимих меншин»), зокрема, арабів, афганців, китайців, чорношкірих, турків – вони входять до згаданого моніторингу – вимірюється на основі таких показників – вони згодні приймати їх як: 1) членів їх сімей; 2) близьких друзів; 3) сусіди; 4) колег по роботі; 5) громадян України; 6) відвідувачів України; 7) не дозволяти. Ми маємо таку картину (в%):

- для арабів - 1. з 0,4 (2004 р.) до 3,1 (1992 р.); 0,6 (2012); 2. від 1,0 (2012 р.) до 5,5 (1992 р.); 1,0 (2012); 3. від 1,5 (2010 р.) до 5,1 (1992 р.); 1,9 (2012); 4. від 1,5 (2012 р.) до 6,4 (1992 р.); 1,5 (2012); 5. від 5,1 (2010 р.) до 10,4 (1992 р.); 5,8 (2012); 6. від 42,6 (2002) до 61,2 (2012); 61,2 (2012); 7. з 16,0 (1992). до 41,3 (2002); 27,3 (2012);

- для афганців - 1. з 0,4 (2004 р.) до 0,9 (2005 р.); 0,6 (2012); 2. від 1,1 (2004). до 1,7 (2002); 1,2 (2012); 3. від 1,5 (2006 р.) до 2,2 (2005 р.); 2,2 (2012); 4. від 1,1 (2008 р.) до 1,9 (2005 р.); 1,6 (2012); 5. з 5,6 (2008 р.) до 7,3 (2004 р.); 7,0

(2012); 6. від 37.3 (2002) до 54,9 (2012); 54,9 (2012); 7. з 31.2 (2012 р.) до 47.6 (2002 р.); 31.2 (2012);

- для китайців - 1. від 0,4 (2004 р.) до 1,3 (2005 р.); 0,7 (2012); 2. від 1.2 (2012 р.) до 2.4 (2002 р.); 1.2 (2012); 3. з 1.8 (2008 р.) до 3.2 (2002 р.); 2.2 (2012); 4. від 2,7 (2004) до 4,1 (2002); 3.7 (2012); 5. з 7.1 (2008) до 8.8 (2002); 7.7 (2012); 6. від 52,5 (2002) до 65,0 (2006); 64,8 (2012); 7. з 19.1 (2006 р.) до 25.3 (2002 р.); 18.9 (2012);

- для негрів - 1. від 0,5 (2008 р.) до 1,8 (1992 р.); 0,7 (2012); 2. з 1.1 (2012 р.) до 5.4 (1992 р.); 1.1 (2012); 3. 1.9 (2006) до 5.0 (1992); 1.9 (2012); 4. від 1.8 (2008 р.) до 6.0 (1992 р.); 1.9 (2012); 5. від 6,8 (2010 р.) до 10,0 (1992 р.); 7.3 (2012); 6. від 47,9 (1992) до 64,9 (2012); 64,9 (2012); 7. від 18,9 (1992) до 29,2 (2002); 21.1 (2012);

- для турків - 1. від 0,5 (2004 р.) до 6,3 (1996 р.); 1.1 (2012); 2. з 1.1 (2006) до 7.1 (1994 рік); 1.4 (2012); 3. від 3.3 (2006 р.) до 6.5 (1994 р.); 5.1 (2012); 4. від 1,9 (2004) до 3,7 (2005); 2.8 (2012); 5. від 6.7 (2010 р.) до 16.3 (1994 р.); 8,5 (2012); 6. від 35,6 (1994) до 65,4 (2010 р.); 64,8 (2012); 7. від 8,6 (1994) до 27,0 (2002); 14.5 (2012) [Українське суспільство, 2012, с. 567-577].

Для оцінки рівня толерантності населення України до перелічених представників «видимих меншин» можна скористатися масштабом національних дистанційних індексів (від 1 до 7 балів). Ми пропонуємо розглядати індикатори за період з 2002 по 2012 рік, оскільки саме в ці роки всі вищезгадані групи іммігрантів інтенсивно прибували до України. Тому відповідно до 2002, 2004, 2005, 2006, 2008, 2010, 2012 років ця відстань коливалася від: для арабів - 6.1, 6.1, 6.0, 6.1, 6.1, 6.0, 6.1; для афганців - 6.2, 6.2, 6.1, 6.1, 6.1, 6.1, 6.1; для китайців - 5,9, 5,9, 5,8, 5,9, 5,9, 5,9, 5,9; для темношкірих - 6,0, 5,9, 5,9, 5,9, 6,0, 5,9, 6,0; для турків - 5,9, 5,9, 5,7, 5,8, 5,8, 5,7, 5,7.

Проблеми, пов'язані з «помітними іммігрантами» в Україні

Аналіз статистичних даних, соціально-демографічний статус, їх сприйняття населенням України, процес їх адаптації до нових умов життєдіяльності дозволяє виділити кілька груп проблем: 1) соціальні проблеми; 2) проблеми етнокультурної адаптації; 3) проблеми психологічно-поведінкового характеру; 4) проблеми, що виникають в процесі взаємодії іммігрантів з місцевим населенням. Соціальні проблеми пов'язані, передусім, із соціально-економічним станом розвитку регіонів та населених пунктів, де перебувають прибульці, та складу іммігрантів: активність ринку праці;

можливості працевлаштування, можливість створення та підтримки етнічного бізнесу; можливість передати отримані професійні та загальні знання в практичну діяльність; соціально-демографічні характеристики іммігрантського населення; можливість доступу до якісної освіти. Дослідження українських науковців показують: реалізувати потенціал для іммігрантів надзвичайно складно, і в результаті ці можливості реалізуються у надто вузькому коридорі, який формується в більшій мірі у приватному секторі (наприклад, тут з 85 до 98% тих, хто шукає роботу [Nepochuti Golosy, 2008, стор. 30]. Такий коридор, як правило, є ринками у великих містах – Києві, Одесі, Харкові. Іммігранти в основному є продавцями, навантажувачами, рідко мають свої власний малий бізнес. Етнічна структура зайнятих на ринках є такою: а) передусім, одного й того самого етнічного походження; б) змішаного етнічного та іммігрантського походження; в) змішаного етнічного (іммігрантського та місцевого) походження.

Цікаво, що типовим показником у контексті зайнятості є невідповідність між характером зайнятості та рівнем професійної підготовки (згідно з опитуванням 74% респондентів-іммігрантів у Києві професія не відповідає спеціальності, в якій вони працювали, у Харкові – 49%, в Одесі – 58% [Непочуті голоси, 2008, с. 48].

Проблеми етнокультурної адаптації визначаються різними факторами, але, передусім, тими, які визначають можливості сприйняття та розуміння культури (культурних елементів) іншого, що дає підстави для позитивної взаємодії з носіями різноманітних етнічностей. Зазначимо, що аксіома полягає в тому, що культури формуються під впливом декількох факторів, важлива роль серед яких, зокрема, відіграє соціальні та освітні чинники. Розбіжності, які зараз обговорюються, реєструються за методом спостереження учасників шляхом порівняння місцевого та іммігрантського населення. Вони становлять одну з проблемних ситуацій як для представників «видимих меншин», так і для місцевого населення. Її рішення залежить від кількох обставин, в тому числі, як довго (або короткочасних) іммігрантів планують перебувати в Україні, і про їх зацікавленість "оволодіти" мовою, культурою, традиціями, звичаями, характерними для українського суспільства. На перше запитання відповідь частково дається даними вищезгаданого опитування: 27% мігрантів, які оселилися в Києві, залишилися б назавжди; таких в Харкові було 51%, в Одесі – 31%, але не пояснює їх відповідь, відповідно, 70, 46 та 68% [Непочуті голоси, 2008, с. 32]. Що стосується другого питання, то деякі параметри можуть бути визначені опосередковано, аналізуючи опитування відповідей на такі питання:

наприклад, серед відповідей на запитання «Які іноземні мови ви хочете знати чи навчатесь?», Перевага, зазвичай, надається англійській, німецькій, французькій [Nerochuti golosy, 2008, p. 55]. На нашу думку, заява респондентів про їхнє бажання навчати дітей української мови є досить декларативною, оскільки, використовуючи метод спостереження учасників, принаймні в Києві, ви можете зробити висновок, що такі випадки не дуже часто.

Проблеми психологічного та поведінкового характеру кореняться в менталітеті іммігрантів, зокрема, у можливостях сприйняття «інше». Ці можливості визначаються традиціями життєдіяльності етнічних груп (етнічних спільнот), з яких виникла іммігранти, і поведінкові закономірності, встановлені в цих громадах.

Проблеми, які виникають у процесі взаємодії іммігрантів з місцевим населенням, можна розділити на два типи: 1) ті, які пов'язані з взаємодією з тими, хто живе поруч, і є продуктом повсякденного спілкування один з одним; 2) ті, що стосуються стосунків іммігрантів з владою.

Можливості подолання проблем

Грунтуючись на аналізі ситуації іммігрантів, передусім членів «видимих меншин», стає зрозумілим, що проблеми нових іммігрантів та нових іммігрантів становлять особливу проблему в галузі етнонаціонального розвитку українського суспільства. Це поле задовольняє такі проблеми: недостатній рівень задоволення соціальними потребами іммігрантів з Азії та Африки, високий рівень безробіття, невідповідність між рівнем професійної підготовки та характером зайнятості, наявністю помітна етнокультурна та етнопсихологічна дистанція у відносинах з місцевим населенням, помітна соціальна та національна відстань між іммігрантами та місцевими мешканцями; поява напруженості, іноді ворожнечі та ксенофобії, відкриті етнічні конфлікти; обмежений доступ до освіти; злочини. Однак тенденція постійного зменшення загальної кількості населення України та збільшення припливу іммігрантів, проблеми, про які ми говорили, можуть розширюватися і поглиблюватися, що зміцнить існуючі та створює нові виклики для українського суспільства. Тому в цьому контексті важливо подумати про поглиблення дослідження цих проблем та розробку моделей безконфліктного розвитку етнічно різноманітного суспільства в нашій країні. Звичайно, перш за все, слід подумати над удосконаленням правової бази для врегулювання цих проблем. Подальші зусилля повинні бути спрямовані на якісну реалізацію вже існуючого законодавства відповідно до європейської та американської практики та на

основі демократичних принципів та основних людських цінностей. Зокрема йдеться про такі акти: Декларація про державний суверенітет (1990 р.), Закон України «Про громадянство України» (1991 р.), Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), Закон України «Про біженців» (1993 р.), Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (1994 р.), Закон України «Про імміграцію» (2001 р.), Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір проживання в Україні» (2003 рік) тощо.

Джерела:

Артеменко А. Імміграція до Харкова та харківського регіону на тлі міжнародної міграції // Актуально: толерантність. – Київ : Стилос, 2008.

Головаха С., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами всеєвропейського соціального дослідження 2005-2007-2009-2011. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2011. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Етносоціологія. Етнічна динаміка українського суспільства. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010.

Євтух Володимир. Етнічність: енциклопедичний довідник. – Київ : Фенікс, 2012.

Казміркевич П. Неофіційний документ «Інтеграція мігрантів в Україні. Оцінка стану та проблем». Підготовлено для Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини. – Варшава : 2011.

Крупка М., Дорош В. Проблеми соціального розвитку України в умовах глобалізації // Формування ринкової економіки в Україні. – 2010. – Вип. 19.

Малиновська О.А. Урізноманітнення складу населення України під впливом міжнародної міграції: виклики та шляхи регулювання. – Київ : НІСД, 2012.

Непочуті голоси – проблеми імміграції, прав і свобод людини в Україні. – Київ : Сфера, 2008.

Права людини в Україні 2011. Доповіді правозахисних організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1332336106>

Проблеми нелегальної імміграції в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://emigrant.name/novosti-immigracii/problemy-immigracii-v-ukraine.html>

Удовиченко С. Іноземці на ринку праці в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://immigration-stop.org.ua/?p=1036>

Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2012.

Украинцы в целом толеранты, однако не любят цыган, негров, азиатов и арабов [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://cripo.com.ua/?sect_id=108&aid=150564

В Україні збільшується кількість нелегальних мігрантів з країн Африки та Азії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/62650>

Employment Equity Act, 1995, available online at: [en.wikipedia.org/wik/employment_equity_\(Canada\)#Visible_Minority_Equity](http://en.wikipedia.org/wik/employment_equity_(Canada)#Visible_Minority_Equity)

Hansen E.H., Hesli V.L. National identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomized Individuals // Euro-Asia Studies, 2009. – № 61 (1).

Migration in Ukraine. Facts & figures. – Kyiv: IOM Ukraine, 2016.

Yevtukh V. (ed.). Transit migration in Ukraine. – Budapest: IOM, 1994.

Volodymyr Yevtukh
Kyiv, Ukraine

Immigrants in Ukraine as an Object of Scientific Research: Problem Statement

The article deals with such a range of issues: ethno-national structure of Ukrainian society, «notable minorities» in the Ukrainian context, settlement structure of «notable minorities», some socio-demographic characteristics of «notable minorities», problems associated with «prominent immigrants» in Ukraine, opportunities to overcome problems.

References:

Artemenko A. Immigratsiya do Kharkova ta kharkivskogo regiony na tli mizhregionalnoyi migratsiyi // Aktualno: tolerantnist. – Kyiv : Stylos, 2008.

Golovakha Ye., Gorbachyk A. Tendentsiyi sotsialnykh zmin v Ukrayini ta Yevropi: za rezultatamy vseevropeyskogo sotsialnogo doslidzhennya 2005-2007-2009-2011. – Kyiv : Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny, 2011. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Etnosotsiologiya. Etnichna dynamika ukrayinskogo suspilstva. – Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2010.

Yevtukh Volodymyr. Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk. – Kyiv : Feniks, 2012.

Kazmirkevych P. Neofitsiynyi dokument «Integratsiya migrantiv v Ukrayini. Otsinka stanu ta problem». Pidgotovleno dlia Biuro OBSYe z demokratychnykh instytutiv ta prav lyudyny. – Varshava : 2011.

Krupka M., Dorosh V. Problemy sotsialnogo rozvytku Ukrayiny v umovakh globalizatsiyi // Formuvannia rynkovoyi ekonomiky v Ukrayini. – 2010. – Vyp. 19.

Malynovska O.A. Uriznomanitnennia skladu naselennia Ukrayiny pid vplyvom mizhnarodnoyi migratsiyi: vyklyky ta shlyakhy reguliuvannia. – Kyiv : NISD, 2012.

Nepochuti holosy – problemy immihratsiyi, prav i svobod liudyny v Ukrayini. – Kyiv : Sfera, 2008.

Prava liudyny v Ukrayini 2011. Dopovidi pravozakhysnykh orhanizatsiy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1332336106>

Problemy nelegalnoyi immigratsiyi v Ukrayini [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://emigrant.name/novosti-immigracii/problemy-immigracii-v-ukraine.html>

Udovychenko S. Inozemtsi na rynku pratsi v Ukrayini [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://immigration-stop.org.ua/?p=1036>

Ukrayinske suspilstvo 1992-2012. Stan ta dynamika zmin. Sotsiologichnyi monitoryng. – Kyiv : Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny, 2012.

Ukrayntsy v tselom tolerantny, odnako ne liubiat tsyhan, negrov, aziatov i arabov [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: http://cripo.com.ua/?sect_id=108&aid=150564

V Ukraini zbilshuietsia kilkist nelegalnykh migrantiv z krain Afryky ta Azii [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/News/62650>

Employment Equity Act, 1995, available online at: [en.wikipedia.org/wik/employment_equity_\(Canada\)#Visible_Minority_Equity](http://en.wikipedia.org/wik/employment_equity_(Canada)#Visible_Minority_Equity)

Hansen E.H., Hesli V.L. National identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomized Individuals // Euro-Asia Studies, 2009. – № 61 (1).

Migration in Ukraine. Facts & figures. – Kyiv : IOM Ukraine, 2016.

Yevtukh V. (ed.). Transit migration in Ukraine. – Budapest : IOM, 1994.